

KAZNA¹

Problemi kazne prisno su povezani s problemima slobodne volje, o kojima se raspravljalo u prethodnom poglavlju. Glavno razgraničenje među teorijama o kazni jeste ono koje teoriju odmazde deli od ostalih. Po teoriji odmazde kaznu opravdava neispravní čin osobe koju kažnjavaju. Po drugim teorijama, kazna se opravdava raznim posledicama do kojih može da dovede. Kazna je tako i poseban slučaj spora između utilitarista i njihovih protivnika, koji smo pretresli u Trećem poglavlju ove knjige. Tamo smo tvrdili da postoje neke dužnosti (poput ispunjavanja obećanja i vraćanja dugova) koje zavise od prethodnih događaja, dok za utilitarista opravdanost svih dužnosti zavisi od potonjih događaja (posledica). Je li to slučaj s kaznom?

Razne utilitarističke teorije o kazni mogu se podeliti u (a) teorije sprečavanja, (b) teorije zastrašivanja, i (c) teorije popravljanja. Kad jednog ubicu obese ili doživotno zatvore, sprečava se da on svoj prestup ponovi. Kad nekog lopova pošalju u tamnicu, to i njega i druge zastrašuje da ne krađu ponovo. Kad nekog zatvorenika posećuju svešte-

nik ili psihijatar ili pravosudni organ nadležan za uslovne kazne, pa on, zahvaljujući tome, odluči da ubuduće »više ne skreće«, to ga popravlja. Teorija zastrašivanja se ponekad ograničava na dejstvo na druge ljude, ali mislim da to samo unosi zbrku, jer dovodi do toga da se dejstvo na zločinca razvrstava kao popravljanje. No, zločinac koji se od ponavljanja prestupa uzdržava jedino iz straha od kazne nipošto se nije popravio. On će zločin ponoviti ako pomisli da se može izvući bez kazne. U vezi s ovim utilitarističkim teorijama nužno je razjasniti još jednu mogućnu zbrku. Velik deo onoga što se naziva »reformom sistema kazni« nema nikakve veze s popravnom teorijom kazne, i zapravo nema nikakve izravne veze s teorijom kazne uopšte, sem u negativnom smislu. Najveći reformatori tamnica nisu se bavili kaznom, već onim što je prati. Osuda na zatočeništvo ne mora i ne treba da uključuje delimično gladovanje, fizičko zlostavljanje ili bolest. Jedna knjiga, koja je ostavila traga na upravljanje zatvorima — *Zidovi govore* W.F.R. Macartneya — puna je slikovitih primera za to. Jedan od njih je poglavlje o »Hrani«, kao god i Macartneyev komentár o radu upravitelja Claytona.

»Ne bi se reklo da ima smisla držati čoveka godinama u zatvoru, uz zamašne troškove, i onda ga osloboditi do guše punog otrova i mržnje koje je nemoguće nadzirati, a stvoreni su postupkom kojem je bio izložen u tamnici.«

Clayton

»se trudio da čoveka otpusti iz zatvora u razboritom duhovnom stanju. Pa, odslužio sam svoje. Nisu sa mnom postupali preterano rđavo. Zatvor je zatvor, a ne ružičnjak. Ipak mi to nisu nabijali na nos.«²

To razborito duhovno stanje jeste ono u kojem zatočenik oseća da je kažnjen, ali ga dodatno ne zlos-

¹ U ovom poglavlju iskorišćena je građa iz članaka »Punishment«, *Mind*, vol. XLVIII (1939), No 190, i »Professor Flew on Punishment«, *Philosophy*, vol. XXX (1955), No. 115. uz dozvolu urednikâ ovih publikacija

² W. F. R. Macartney, *Walls Have Mouths*, p. 152.

tavljaju niti vredaju. Nemamo prava da držimo robijaša u ćeliji dartmurskog zatvora, »dole, gde voda kaplje dan i noć«³ baš kao što nemamo prava da na takvom mestu držimo dete. Ako se oni preosetljivi među nama bune protiv »razmazivanja zatvorenika«, neka samo nastupe otvoreno, te u predviđene kazne uključe svaku brutalnost i boleštinu koje predlažu. Jedan drugi bivši robijaš, Jim Phelan, to jasno ističe.

»Jedna od manje važnih osobitosti zatvorskog života jeste to što ti ubrzo pribave stotine briga, koje ti ne ostavljaju ni vremena ni snage da preišljaš o svojoj kazni, dugoj ili kratkoj... Kao da si bačen u vatru punu čavala, pa te ovi bodu tako gadno da na vatru i zaboraviš. Ali onda bi ti kazna bili čavli, a ne vatra. Zašto su se prenemagali da je posredi samo vatra kad su vrlo dobro znali za čavle?«⁴

Može se smatrati čudnim što argumente o kazni nalazim kod zločinaca. Ali, napokon, upravo za te ljude pretpostavljamo (shodno ovim utilitarističkim teorijama) da ih kaznom popravljamo i zastrašujemo; i zato je nadasve važno šta oni misle o našim postupcima. Međutim, nisu jedino oni ukazivali na ovo. Najveći noviji autoritet, ser Alexander Paterson, kaže:

»Prva dužnost jedne tamnice kao državne ustanove jeste da obavlja funkciju koja joj se poverava zakonom; i njena uprava mora obezbediti da osuda na zatočeništvo bude jedan oblik kazne. Međutim, od samog početka mora biti jasno da kaznu predstavlja osuda na zatočeništvo, a ne zatvorski postupak. Ljude u zatvor šaljemo po kazni, a ne radi kazne. Nije izvesno da li ijedna od pogodnosti koje se pru-

³ *Ib.*, p. 258.

⁴ Jim Phelan, *Lifer*, p. 40.

žaju u nekim modernim zatvorima može ma na koji način da naknadi kaznu lišavanja čoveka slobode.«⁵

U poslednjoj rečenici ispoljava se preterana opreznost. Neke ma koji »zatvor s pogodnostima« ponudi svojim zatočenicima, kao jednu od mogućnosti, puštanje na slobodu, pa da vidimo koliko će ih ostati unutra da iskoriste ponuđene pogodnosti. Ali to, opet, nagoveštava da ni sami Paterson nije načisto. Uprava tamnice ne mora »obezbediti da osuda na zatočeništvo bude jedan oblik kazne«. Ona jedino treba da obezbedi da joj zatvorenici ne beže, i da ne budu izloženi nekom »neugovorenom« zlostavljanju.

Pošto smo razjasnili, te tako i otklonili, ove moguće nesporazume, sad se možemo okrenuti samoj kazni. U teoriji popravljavanja, u nekim slučajevima, brka se kazna s njenim pratećim okolnostima. Poseta zatvorskog sveštenika (ili gudačkog kvarteta) nije *deo* kazne, niti je zločinac zatvoren da bi ga mogli tako posećivati. Dužnost popravljavanja zatvorenika različna je od dužnosti da se oni kažnjavaju. Sličan je slučaj taktičnosti i istine. Ako nekome morate reći neku neprijatnu istinu, smete učiniti sve što je u vašoj moći da biste pošteđeli osećanja te osobe i ublažili udarac, mada se pri tom ipak postarate da ona shvati šta joj kažete. Ovde niko ne bi rekao da u vašoj prethodnoj i potonjoj brizi o tom čoveku leže *razlozi* sa kojih mu kazujete istinu. Vi mu ne govorite istinu da biste pošteđeli njegova osećanja; ali kad već morate da mu kažete istinu, trudite se i da pošteđite njegova osećanja. Tako zatvorske vlasti mogu zločincu omogućavati da se popravi. One to ne mogu da obezbede i, ako u tome omaše, kazna ne bi bila ništa manje opravdana.

Neki moralisti to uviđaju, te iz svoje teorije kazne isključuju takve »dodatne« mere popravljavanja.

⁵ *Paterson on Prisons*, p. 23.

nja. Oni kažu da mora popravljati sama kazna. Ona treba da zločincu jasno predoči pogrešnost njegovih postupaka. Ona treba da mu dá lekovitu pouku. Sad, jamačno je dobro ako do takvih ishoda dođe, i opet se posebni naponi mogu uložiti — kad sudija izriče presudu, na primer — da se oni pokušaju postići. Ali opet, ako naiđu na prkos ili ogorčenje, pa omaše, to ne pokazuje da je kazna išta izgubila od svoje opravdanosti. Popravljanje, dakle, mada se čini izvrsnim nusproizvodom kazne, ne pokazuje se, izgleda, kao sastavni deo njenog opravdanja.

Tako nam na jednoj strani ostaju sprečavanje i zastrašivanje, a na drugoj odmazda. Ponekad se protiv teorije zastrašivanja ističe to što bi ona opravdavala zaoštavanje kazni do najveće moguće mere. Dok god iko krši jedan dati zakon, to pokazuje da određena kazna nije bila dovoljna. Ima dva prigovora na ovaj zaključak. Prvo, kaže se da bi takva strogost izneveravala svoj vlastiti cilj. Kada je za krađu ovaca zakon predviđao smrtnu kaznu, porote su odbijale da krivima oglase čak i lopove uhvaćene na delu. Na ovaj se argument može odvratiti ukidanjem sistema porote, te prepuštanjem sudiji Jeffrey-su* da utvrđuje krivicu i odmerava kaznu. U svakom slučaju, i sami taj prigovor je dat sa stanovišta teorije odmazde, jer porota kaže da je smrt preteška kazna za krađu ovaca (a izraz »preteško« ne znači »nepotrebno u svrhe zastrašivanja«). Drugim argumentom protiv prigovora o najvećoj mogućoj strogosti postiže se još više. On glasi da će strogo kažnjavanje sitnijih zločina podsticati one teške. Ako treba da bude obešen za krađu ovce, lopov će se puškom izbavljati iz nevolje. Tako preterana revnost u zastrašivanju kradljivaca ovaca podstiče na ubistvo. Ali čak ni ovaj argument ne zadovoljava u potpunosti. Dok god može postojati neka stroža presuda za mogućni dodatni zločin, onaj manji se još

* George Jeffrey (1645—1689), engleski sudija, potom lord kancelar; poznat sa svoje surovosti prema optuženima (prim. red.).

može kažnjavati strogo. Stoga ovo ostaje kao teškoća.

Teorija odmazde ima u naše vreme vrlo malo zastupnika. Filozofi je uglavnom odbacuju, a ljudi od prakse rado prihvataju njeno opadanje u našim kaznenim merama. Pa ipak se na neke od argumenata protiv nje izvesno može odgovoriti. Rashdall kažnjavanje kao odmazdu združuje s osvetom, pa ga čak i naziva »teorijom osvete«⁶. On tvrdi da je osveta nemoralan stav i da se odmazda ne može usaglasiti sa praštanjem, koje je prikladan odziv na povredu. No sve je ovo brkanje pojmova. Jedina osoba koja u slučaju neke povrede može osećati želju za osvetom jeste upravo povređena strana. Osećanje neke treće strane u takvoj prilici naziva se »opravdanom ljutnjom«. Dok je osvetoljublje jamačno nehrišćanski i nemoralan, mada vrlo prirodan stav, moralno opravdana ljutnja svakako je sasvim dostojna poštovanja. Dok god je, dakle, ne izvršava povređena strana, kazna ne može da izražava osvetoljublje, mada može da izražava opravdanu ljutnju. Slično je s praštanjem. Jedino povređena osoba može, i stoga treba da oprost. Ako A povredi B, besmisleno je da C oprašta taj postupak osobi A. Pravi izraz bi ovde bio »neuzimanje za zlo«. Otud nema nikakve nedoslednosti između praštanja i kazne kao odmazde, pošto ovedužnosti padaju na različna pleća. Istina, ovaj se zaključak ponekad izbegava time što se drži da je povređena strana »društvo«, i da se, stoga, »društvo« sveti zločincu. Ali i ovde, kao god drugde, gledanje na društvo kao na moralnog delatnika dovodi do greške i zbrke. Iskazi o moralnim osećanjima i radnjama »društva« moraju se analizovati s obzirom na osećanja pojedinaca i postupke građana i zvaničnika. A u sadašnjem slučaju iskaz »društvo se oseća osvetnički« mora da se analizuje kao »građani osećaju opravdanu ljutnju«.

⁶ H. Rashdall, *The Theory of Good and Evil*, Oxford University Press, Oxford 1907, vol. I, Ch. IX.

Rashdall kaznu kao odmazdu takođe opisuje kao »nanošenje bola radi bola«⁷ i »dodavanje zla zlu«. Prvi prigovor na ovo jeste da bol nije zlo. Ako čoveka, dok leži, boli zub, da li to ima nekog zla u njegovoj postelji? Bol je u izvesnom smislu reći rđav i za žaljenje, i valja ga odstranjivati, ako je to moguće; ali zubar ne ispravlja ničiji moral. Drugo, bol nije deo kazne. Jedino batinjanje, među svim našim kaznama, jeste nanošenje bola, a i ono postupno iščezava. Ali, kako kaže Rashdall, bol može da bude duševni ili fizički. I ovde se, svakako, jezik rđavo upotrebljava. Naše standardne kazne nisu zadavanje patnji već lišavanja — života (smrtna kazna), slobode (robija) i svojine (globe). Istina je da niko ne *voli* da bude lišen ma kojeg od ovih dobara. Ali pogrešno je predstavljati te mrske stvari kao bolove ili zla. Čudno je da Rashdall nije popravio tekst svog argumenta, jer u jednoj beleški priznaje da

»bol jeste uzgredno svojstvo odmazde, i ja nisam svestan čak ni da sam ga čak učinio neodgovorivim uzgrednim svojstvom. Kad se jedan zločinac strelja, hoćemo li, ako nema bola, reći da nema ni odmazde?«⁸

Kraljevska komisija za smrtnu kaznu brani vešanje kao najbezbolniji metod pogubljenja⁹. Ako bi se i reklo da to ne umanjuje duhovne patnje čekanja na pogubljenje, odgovor je da cilj presude nije zadavanje tih patnji. Da je tako, trajanje bi bilo tačno određeno, i ta bi pitanja bila suštinski deo kazne. Komisija tvrdi¹⁰ da je odlaganje izvršenja za žaljenje, ali ga valja braniti kao davanje vremena za žalbu ili molbu za pomilovanje,

⁷ *Ib.*, p. 286.

⁸ *Ib.*, p. 287.

⁹ *Report of the Royal Commission on Capital Punishment*, §§ 726—31.

¹⁰ *Ib.*, § 763.

¹¹ *Ib.*, p. 763.

»pripreme za pogubljenje treba da budu oslobođene od svega što nepotrebno pojačava kažnjnikovo strahovanje«¹¹. Svet jeste utoliko gori ukoliko više zla ima u njemu, i više suviše patnje. Ali mi on ne izgleda nužno gori kad god su ljudi lišeni nečega što bi voleli da sačuvaju. A upravo je to suština moderne kazne.

Jedna prethodna poteškoća u vezi s teorijom odmazde pokreće se pitanjem »Za šta je ta odmazda?« Većina pobornika teorije odgovora na to iskazom »za moralnu krivicu«, mada bi neki to ograničili na protivdruštveno zločinjenje. Moja poteškoća u vezi s ovim gledištem jeste pitanje statusa. Za jednu kaznu potrebno je dvoje, a ja za moralni ili društveni prestup ne mogu da nađem kažnjavaoca. Stoga sam sklon mišljenju da je kazna odmazda za *zločine*, a ne za *greh*. Zločinac je čovek koji je prekršio zakon. Mnogi rđavi ljudi nisu zločinci. »Nevin čovek« jeste onaj koji nije prekršio zakon u vezi s kojim mu se sudi, mada on može da bude rđav čovek, i mogao je prekršiti druge zakone. Kad čujemo za neki grubi fizički napad, možemo pasti u iskušenje da kažemo »on treba da bude kažnjen«, ali nisam kadar uvideti kako može da bude dužnosti koje nisu ničije. Ako vidim čoveka kako bije konja u nekoj zemlji gde ne postoji zakon protiv svireposti prema životinjama, ja mu ne mogu reći »Sada ću vas kazniti«. On će mi s pravom odvratiti »Ko ste vi?« Ja mogu imati dužnost da ga pokušam da zaustavim; jedan od načina za to može biti da ga udarim, a drugi da otkupim konja. Ni udarac ni kupovina nisu kazne. S obzirom na moralne prestupe, jedino Bog ima status neophodan za kažnjavanje: a teolozi nikako da se slože da li taj status valja uvesti u igru. U vezi s tim, naravno, ima mnogo zbrke. Mnogi ljudi misle da svakakve patnje pohode ljude »zbog njihovih grehova«. U romanu *Zločin i kazna* Dostojevskog, Raskolnikov nalazi

da posle ubistva gubi nadzor nad svojim mislima, i uzvikuje »Šta, zar se već počinje, zar to već kazna nastupa? Eto, eto — dabogme!«* Ovde je, kao i obično kod Dostojevskog, čitava moralna atmosfera duboko teološka. Policija dolazi kasno i skoro kao nešto nevažno.

Čini mi se, dakle, da je kazna posledica kršenja zakona. Presudna poteškoća u vezi s teorijom zastrašivanja (kao god i s teorijom popravljanja) jeste to što bi se njome opravdavalo kažnjavanje nevinog čoveka — to jest, čoveka koji nije počinio zločin za koji se kažnjava — pod uslovom da u njegovu krivicu veruju oni za koje je verovatno da će taj zločin počinuti u budućnosti (ili, u slučaju teorije popravljanja, pod uslovom da se zatvorskim postupkom popravi njegov karakter). Tipičan slikovit primer jeste slučaj Oscara Slatera, koji je, na osnovu vrlo nezadovoljavajućih dokaza, bio 1908. optužen za ubistvo gospođe Gilchrist. Javno mnjenje je bilo žestoko protiv njega i osuđen je na smrt. Da je bio pogubljen, zastrašujuće dejstvo na moguće ubice bilo bi upravo isto kao da je bio odista kriv. Međutim, protivno preporukama svojih pravnih savetnika, sekretar za Škotsku odložio je izvršenje kazne nad Slaterom; i posle dvadeset godina zalaganja pravnih stručnjaka, njegova je kazna zatvora »stavljena *ad acta*«, a Slater je utešen naknadom od 6.000 funti. Samo jedna činjenica može da opravda kažnjavanje nekog čoveka, i to je *prošla* činjenica — činjenica da je on prekršio zakon.

Macartney to potvrđuje. Pada u oči da pri opisanju grubosti i uvreda koje je doživljavao on nikad ne upotrebljava reč »nepravda«. Po njegovom shvatanju, samo su dva tipa zatvorenika *nepravdedno* zatočena — oni koji su maloumni i otud neodgovorni za postupke za koje su kažnjeni,¹² i oni

* F. M. Dostojevski, *Zločin i kazna, Izabrana dela*, knj. 1, preveo J. Maksimović, Narodna prosveta, Beograd 1933, p. 136 (prim. prev.).

¹² Macartney, *Walls Have Mouths*, pp. 165—6.

koji nisu prekršili zakon.¹³ Nije važno što su neki od ovih drugih bili, poput Steiniea Morrisona, opasne i nasilničke ličnosti, ljudi za koje bi, po utilitarnističkim shvatanjima, bilo dobro da budu uklonjeni. To izrečenu im kaznu nije činilo ni za trunku manje nepravednom.¹⁴ A kao poseban slučaj, on navodi kazne izrečene pobunjenicima iz dartmurskog zatvora.

»Zakonom o izdržavanju kazne... određuju se naročite kazne za pobunu i podsticanje na pobunu, među kojima se nalazi i batinjanje... Pa ipak, u slučaju jedine velike pobune u nekom engleskom zatvoru, ljudima se nije sudilo po Zakonu osobito donetom u svrhu suzbijanja zatvorskih pobuna... već na osnovu Zakona izričito donetog za suzbijanje i onemogućavanje čartista — jednog revolucionarnog pokreta.«¹⁵

I ovde nepravda leži u osuđivanju ljudi za kršenje zakona koji nisu prekršili.

Hegel tvrdi da jedino kazna kao odmazda oduzima poštovanje zločincu (nasuprot shvatanju da su teorije zastrašivanja i popravljanja moderne, napredne i razložne). Jer po njoj se zločinac, drži Hegel, smatra odraslim umnim bićem, s mogućnošću izbora ponašanja. Shodno teorijama zastrašivanja i popravljanja on je ili sredstvo za plašenje drugih ljudi ili biće koje se mora preuobličavati strahom ili prevaspitavanjem. Macartney se ovde slaže s Hegelom: »Kazniti čoveka znači smatrati ga ravnopravnim. Biti kažnjen za povredu pravila jeste pravo normalnog čoveka.«¹⁶

Na zahtev da ništa sem kršenja zakona ne može da opravda kaznu A.M. Quinton je pokušao da

¹³ *Ib.*, p. 298.

¹⁴ *Ib.*, p. 301.

¹⁵ *Ib.*, p. 255.

¹⁶ *Ib.*, p. 165.

odgovori baveći se ovim problemom kao suštinski logičkim ili jezičkim.¹⁷ Značenje reči »kazna« podrazumeva uput na prethodni zločin. To znači da je logički nemoguće kazniti nevine. Možemo kazniti jedino krive. Ali to ne znači da treba da ih kažnjavamo. Razlozi za ovo su utilitaristički razlozi zastrašivanja i popravljanja.

Čini se da je Quinton u pravu s obzirom na jezičko ili logičko pitanje. Značenje »kazne« odista podrazumeva uput na prošlost. Ali to ne isključuje etički sud o tako opisanom postupku. Reči »razvod«, »osveta« i »praštanje« takođe sve uključuju u svom značenju uput na prošlost. Ali nas to ne sprečava da osuđujemo osvetu, preporučujemo oprostaj i razlikujemo se u pogledu moralnosti razvoda.

Ja držim da zvaničnik jednog društva čije je pravilo prekršeno ne samo da može već i da treba da kazni prekršioca. Quinton priznaje da je to jedan od mogućih prikaza jedne vrste pravnog sistema — sistema u kojem se za prekršaje pravilâ predviđaju utvrđene zakonske kazne. Po mome shvatanju, on bi to primenio na one slučajeve u stvarnim sistemima za koje su predviđene utvrđene zakonske kazne. Tako jedan engleski sudija ne samo da može već ima i dužnost da izrekne smrtnu kaznu licu koje je oglaseno krivim za ubistvo. Pretpostavljam da Quinton ne bi u ovom slučaju smatrao da sudija može izreći smrtnu kaznu, ali da treba da izrekne ma kakvu drugu presudu koja će imati najbolje posledice. Quinton ističe da u slučajevima mimo ubistva predviđena zakonska kazna jeste najveća mogućna, i da sudija ima pravo izbora unutar nje. Tako bi ovde valjalo da on stvarnu presudu odmeri prema obzirima korisnosti. Na to bih ja dao dva odgovora. Prvo, sudijina sloboda izbora određena je zakonom; tako, čak i ako bi za zastrašivanje prekršitelja bilo potrebno više od dve funte, ili više od četrnaest dana da se on popravi, sudija nema pravo da izriče

presude preko ovih maksimuma. Drugo, ja ne prihvatam da obziri na osnovu kojih se predviđena zakonska kazna utvrđuje unutar maksimuma jesu utilitarni. Oni se obično ne tiču dejstva na zločinca ili druge u budućnosti, već stupnja krivice u prošlosti — ili odgovornosti, takođe u prošlosti. Nehat je raznolikog stupnja; jedan čovek zna da su mu kočnice neispravne i ne preduzima ništa, a drugi to ne zna, mada je mogao i mada je trebalo da to otkrije. Nisu svi zaverenici jednako odgovorni; jedan je kolovođa, drugi njegovo oruđe. U Izveštaju Kraljevske komisije za smrtnu kaznu veli se:

»Prestupi iste pravne kategorije veoma se razlikuju po težini i nevaljalstvu, i sudovi se u potpunosti koriste širokim opsegom predviđenih zakonskih kazni koje su ovlašćeni da izriču.«¹⁸

Štaviše, ogromna većina presuda preinačenih u Apelacionim sudovima javlja se u obliku »Presuda suda... čini se preteškom (ili neodgovarajućom) za prestup...«.

Smer razmatranja kojeg smo se držali u ovom izlaganju uzima postojanje zakonâ kao nešto po sebi razumljivo, i upravo su u ovoj tački relevantni utilitaristički obziri. To su obziri za zakonodavce. Valja li da bude zakona, i kakvi oni to treba da budu? Valja li da predviđene kazne budu vezane za njih i, ako je tako, kakve to zakonske kazne, i treba li da ove budu utvrđene ili maksimirane? Nijedan od ovih izbora nije prividan; i većina ih je utilitaristička. Združivanje neke predviđene kazne sa zakonom jamačno zastrašuje. Zakonodavci se ovde opredeljuju. Ne opredeljuju se da kazne. Nadaju se da će pretnja uroditi plodom i da nikoje kazne neće biti potrebne. Tada bi njihovi zakoni imali najbolje moguće ishode. Mnogi ljudi poštuju za-

¹⁷ A. M. Quinton, »On Punishment«, *Analysis*, vol. XIV (1953/54), No. 6, p. 133.

¹⁸ *Report of Royal Commission on Capital Punishment*, § 20.

kon zato što uviđaju da je njime uspostavljeni pore-
dak razborit, neki zato što se pouzdaju u vlasti,
neki po inerciji, neki iz straha. Nad čitavim ovim
poljem, a ono će obuhvatiti većinu građana, cilj za-
kona postiže se bez kazne. Kazna, dakle, nije puka
implikacija zakona. Uz izbor zakonodavaca, nužan
je još jedan; a to je izbor zločinca. On »navlači na
sebe« kaznu. I ovde, kako to često biva, jasan zdravi
razum dr Johnsona pretekao je pamet mnogih mud-
rijih ljudi. On reče Boswellu:

»Kazniti podvalu kada se otkrije ispravan je
čin osvetničke pravde; ali sprečiti podvalu i
kaznu učiniti nepotrebnom velika je primena
zakonodavne mudrosti.«

Napomena: Ovo šire raspravljavanje o kazni uk-
ljučeno je zato što daje slikovite primere za izves-
tan broj opštih stavova iz prethodnih poglavlja —
za odbacivanje utilitarizma, povlačenje razlike iz-
među opravdavanja pojedinačnog čina i opravdava-
nja pravila, opravdavanje pravila njihovim dejstvi-
ma, razlikovanje jezičkih od moralnih spornih pita-
nja, i moralnu relevantnost slobodnog izbora.

LITERATURA

(mimo one koja je navedena u štivu)

A. C. Ewing, *The Morality of Punishment*, Kegan Paul,
Trench, Trubner & Co., London 1929.

G. W. F. Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, preveo
D. Grlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1964, pp. 92—102.

F. H. Bradley, »The Vulgar Notion of Responsibility
in Connexion with the Theories of Free-Will and Neces-
sity«, *Ethical Studies*, 2d ed., Oxford University Press,
London 1962.